

УДК 338.43:636

Березівський З.П., к.е.н., доцент[©]
Львівський національний аграрний університет

РИЗИК У ФОРМУВАННІ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ ГАЛУЗІ СКОТАРСТВА

На основі теоретичних узагальнень наукових розробок вчених-економістів поглиблено вивченно джерела ризику і запропоновано їх класифікацію стосовно галузі скотарства з виділенням джерел ризику, видів ризику, чинників, що його формують і характеристик результатів ризику.

Ключові слова: ризик, невизначеність, формування, виробничі витрати, скотарство, класифікація.

Постановка проблеми. Сільське господарство характеризується певними специфічними особливостями, які мають об'єктивний характер, і тому їх необхідно правильно трактувати, давати їм оцінку і враховувати у виробничій діяльності.

Ці особливості (загальні, характерні для всього сільського господарства у відношенні до інших галузей народного господарства; особливості скотарства як галузі сільського господарства і тваринництва зокрема; особливості галузей молочного і м'ясного скотарства стосовно одне одного) мають об'єктивний характер і безпосередньо впливають на ефективність розвитку галузі і формування виробничих витрат зокрема.

Звідси, усі ці особливості сільського господарства, і скотарства зокрема, тісно пов'язані з чинниками ризику і невизначеності організації виробничих процесів і виробництва продукції, що, безумовно, менеджер (власник) повинен враховувати при плануванні та прийнятті управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень. Досліджувана проблема є багатогранною і потребує всебічного розгляду. Ризик – це ситуація, коли результат здійснення якого-небудь процесу невідомий, але відомі його можливі альтернативні наслідки. Невизначеність – ситуація, де імовірність отримання різних результатів невідома [2, с.149]. Отже, ризик відрізняється від невизначеності. За думкою А.П.Минки, "... підприємницький ризик як економічна категорія – це не тільки розрахована можливість зазнати непередбачених збитків, втрат, недосягнення сподіваного результату (втрачена вигода) внаслідок впливу стохастичних несприятливих подій, зумовлених невизначеністю внутрішніх і зовнішніх умов навколишнього середовища суб'єкта господарювання або виконанням помилкового чи невчасного управлінського рішення, прийнятого у ситуації неминучого вибору, у ході реалізації підприємницької ідеї, а також і манера, стиль ділової поведінки, яка обрана підприємцем на основі якісної і кількісної оцінки ситуації, можливостей зазнати збитків" [4, с.474]. У такому розумінні в ринковій економіці підприємницький ризик часто стає для господарюючого

[©] Березівський З.П., 2011

суб'єкта єдиним шляхом до виживання і процвітання у жорстких умовах конкуренції, він є альтернативою банкрутству. Автор відмічає, що “спершу доцільно уточнити поняття “ризик”, додатково ввівши терміни “невизначеність” і “небезпека”. Ризикована ситуація виникає при умові, по-перше, необхідності вибору рішення з декількох варіантів (альтернатив) (при цьому відмова від вибору розцінюється як різновидність вибору, тобто вона є однією з альтернатив). По-друге, результати (майбутні наслідки) можуть бути оцінені з деякою часткою ймовірності. Іншими словами, ризик має математично виражену ймовірність настання втрат, яка опирається на статистичні дані та може бути розрахована з досить високою точністю, тобто можна говорити про ймовірність настання події (здійснення альтернативи), наприклад, 50×50, 40×60. Отже, ризик – це якісно і кількісно оцінена ймовірність певного результату” [4, с.474]. Невизначеність є однією з причин і умовою ризику та характеризується відсутністю будь-яких даних, інформації щодо ймовірного розвитку події, які б могли передбачити наслідки виконання рішення. Ризик є потенційно небезпечним, але невизначеність ще небезпечніша. Ризик можна оцінити і прийняти рішення, а невизначеність вимагає ще докладання зусиль на отримання певних знань, інформації. Звідси, впливає правило: невизначеність має бути перетворена на ризик, а ризик необхідно детально проаналізувати і управляти ним. Небезпека – умова, явище, об'єкт, які можуть збільшити ймовірність втрат від ризику (наприклад, туман при управлінні автомобілем, спека під час жнив значно збільшує ймовірність пожежі на полі). Така думка автора з цього приводу [4, с.474-475].

М.Сявакко і О.Рибицька вважають, що “... ризик – це діяльність, яка пов'язана із перетворенням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість кількісно і якісно оцінити ймовірність досягнення передбачуваного результату, невдачі і відхилення від мети. Тобто, ризик – не шкода, а можливість відхилення від мети, задля досягнення якої приймалось рішення [5, с.263]. Для економістів під ризиком прийнято розуміти ймовірність (загрозу) втрати підприємцем частини своїх ресурсів, неотримання доходів або появу додаткових витрат в результаті здійснення певної виробничої і фінансової діяльності. Сучасне ринкове середовище немислиме без ризику, як міри очікуваної невдачі, неблагополуччя в роботі, певних явищ, прихід яких загрожуватиме матеріальними втратами. Ігнорування ризиком під час прийняття господарських і технічних рішень гальмує розвиток. Ризик завжди був і буде, потрібно тільки звести його до мінімуму [5, с.264].

Мета статті. Метою дослідження є на основі узагальнення наукових розробок вчених-економістів поглибити вивчення джерел ризику і запропонувати їх класифікацію стосовно галузі скотарства з виділенням джерел і видів ризику, чинників, що його формують, і характеристики результатів ризику.

Виклад основного матеріалу. Ризик у сільському господарстві – це діяльність, яка визначена менеджером (власником) в процесі реалізації невизначеності на основі якісної і кількісної оцінки ймовірності досягнення передбачуваного результату. Зокрема, в галузі скотарства ризиком може бути рішення менеджера (власника) про організацію сезонних отелень корів, щоб

максимальну їх кількість отримати у весняний період і за рахунок дешевих зелених кормів отримати максимальну кількість продукції з низькими витратами на її виробництво. При цьому менеджер (власник) не впевнений хоча б у двох таких ситуаціях: 1) чи буде достатній попит на продукцію; 2) яким буде сільськогосподарський рік, чи буде високий рівень врожайності культур зеленого конвеєра. Отже, менеджер (власник) приймає дане рішення в умовах ризику. Крім цього, він не може бути впевненим, що в цей період можна буде реалізувати продукцію з максимальною вигодою. Тобто, менеджер (власник) організує виробництво, хоча він не може чітко прогнозувати рівень цін на наступний рік і орієнтуючись на даний вид продукції, ціна якої задовільняє його в поточному році, він може зазнати збитків від зниження ціни в наступному році. В даному випадку менеджер (власник) планує розвиток галузі в умовах невизначеності.

Тому менеджер (власник) повинен вміти виявити види ризику (правильно їх класифікувати), встановити чинники і передбачувані результати ризику.

З метою успішного ведення господарства менеджер (власник) повинен вміти виявляти джерела ризику. С.І.Дем'яненко опрацьовано і досліджено джерела ризику в сільському господарстві. Зокрема, підсумовуючи результати досліджень, він вказує, що, приймаючи будь-яке рішення, менеджер обов'язково повинен враховувати міру ризику в кожному конкретному випадку. Без цього господарювання є небезпечним. Однак, менеджер, який занадто перестраховується, також може програти, втративши потенційні можливості для збільшення прибутку, ухиляючись від відносно ризикованого рішення [2, с.150-153].

Нами продовжено і поглиблено дослідження джерел ризику [2, с.150-153; 4, с. 476-494; 5, с. 264-266] і в результаті стосовно галузі скотарства запропоновано їх класифікацію. В даній класифікації нами виділено види ризику, обґрунтовано чинники ризику і дано характеристику результатів ризику (параметрів, які в разі прийняття помилкового виробничого рішення в умовах ризику, впливатимуть на зростання виробничих витрат).

Необхідно мати стратегію управління ризиком, створити умови для господарських маневрів в умовах зміни обставин з метою зниження їх негативного впливу на прибуток. Але, такі заходи можуть спричинити додаткові виробничі витрати, які слід оцінювати відносно вигоди їх залучення.

Чинник ризику особливо слід враховувати при виборі спеціалізації господарства, адже досить складно змінити спеціалізацію господарства, яке, наприклад, займається племінним скотарством. В умовах такої спеціалізації відхід від неї і входження в нове виробництво потребуватиме кількох років, протягом яких будуть понесені прямі збитки, і, навпаки, в галузях, де виробництво можна призупинити на певному технологічному етапі, ризик отримання збитків від виникнення невігідних умов продовження цього виробництва незначний (відгодівля великої рогатої худоби).

Як відмічає С.І. Дем'яненко, сільське господарство є досить консервативною галуззю. Зміна спеціалізації виробництва не може бути проведена відносно швидко, а сума виробничих постійних витрат у структурі сумарних витрат

значно більша порівняно з іншими галузями народного господарства [2, с.151]. Тому важливим при виборі спеціалізації є співвідношення між постійними і змінними виробничими витратами та їх класифікація за циклами технологічних процесів. Постійні виробничі витрати господарства, що займається відгодівлею великої рогатої худоби з повним виробничим циклом, будуть пов'язані з усіма технологічними циклами. В умовах купівлі молодняка для відгодівлі, витрати на їх придбання – це змінні виробничі витрати. У цьому разі при прийнятті рішення про зупинення виробництва господарство не матиме таких збитків, як за умов його припинення з повним виробничим циклом (в останньому випадку виробничі витрати залишаються й після припинення виробництва).

Наступним, досить важливим, моментом, пов'язаним з ризиком при прийнятті господарських рішень, є доцільність створення запасу виробничих потужностей. Зокрема, це створення запасу кормів (сіна, зернофуражу, силосу, сінажу тощо), більше техніки, ніж це потрібно і т.д. При цьому необхідно враховувати, щоб витрати на їх зберігання чи амортизацію і ремонт техніки були нижчі, ніж їх придбання і використання в нових умовах. Існує також ризик і при прийнятті управлінських рішень стосовно реалізації продукції й купівлі необхідних ресурсів, тобто ринковий ризик. А саме, в умовах високої інфляції не доцільно зразу реалізовувати продукцію за існуючими ринковими цінами. Вигідніше буде реалізувати продукцію через певний проміжок часу за вищими цінами. Однак, при цьому необхідно враховувати виробничі витрати, пов'язані із зберіганням продукції. Ці витрати повинні бути нижчими від можливого приросту цін. В умовах ринкової економіки доцільніше буде заздалегідь укласти договори з покупцями продукції обумовити в них реалізаційну ціну і, тим самим застрахуватися від можливого зниження цін. Для цього можна використовувати форвардні та ф'ючерсні контракти на реалізацію продукції, тобто заздалегідь погоджують ціну та обсяги реалізації продукції в майбутньому.

Враховуючи специфічні особливості сільського господарства і галузі скотарства, зокрема, слід відмітити, що в силу цих особливостей і ризик в даній галузі проявлятиметься стосовно цих особливостей. Мається на увазі: по-перше, в ряді випадків при прийнятті рішення матимуть місце декілька видів ризику; по-друге, чинники ризику дуже часто проявляють у тому чи іншому виді ризику, носячи комплексний характер. Наприклад, погодні умови в сільському господарстві є чинником виробничого ризику, адже від цього буде залежати не тільки виконання робіт у певні строки, якість продукції, але і врожайність сільськогосподарських культур. В той же час, погодні умови при виконанні певних робіт матимуть вплив і на людський фактор, тобто стан самопочуття виконавця, захворюваність від застуди тощо.

Висновки. Запропонована нами класифікація джерел ризику виробничо-технологічного, економічного і форс-мажорного характеру в галузі скотарства дає можливість менеджеру (власнику) правильно виділити види ризику, обґрунтувати його чинники і зробити детальну характеристику результатів ризику (параметрів, які в разі прийняття помилкового виробничого рішення в умовах ризику, впливатимуть на зростання виробничих витрат).

Література

1. Березівський З.П. Ризик і невизначеність як чинники формування виробничих витрат у скотарстві / З.П.Березівський // Ринкова трансформація економіки АПК: кол. монографія у чотирьох частинах / За ред. П.Т.Саблука, В.Я.Амбросова, Г.Є.Мазнева. Ч.3. Фінансово-кредитна система. – К.: ІАЕ, 2002. – С.412-414.
2. Дем'яненко С.І. Менеджмент виробничих витрат у сільському господарстві: Навч.посібник / С.І.Дем'яненко. – К., 1998.-264 с.
3. Минка А.П. Прийняття управлінських рішень в умовах ризику і невизначеності / А.П.Минка // Економіка АПК. – 2001. - №3. – С.85-90.
4. Основи аграрного підприємництва / За ред. М.Й.Маліка. – К.: ІАЕ, 2000. – 528 с.
5. Сявавко М. Математичне моделювання за умов невизначеності / М.Сявавко, О.Рибицька. – Львів: Українські технології, 2000. – 320 с.
6. Фандель Г. Теорія виробництва і витрат / Г.Фандель // Пер. з нім. під кер. і наук. ред. М.Г.Грещака. - К.: Таксон, 2000.- 520 с.

Summary

Berezivskiy Z.P.

Lviv National Agrarian University

RISK IN FORMING OF PRODUCTION EXPENSES IN CATTLE-BREEDING

On the basis of theoretical generalizations of scientific researches of economists the extended study of risk sources have been conducted. The results have been classified in the cattle breeding industry regarding the risk sources, types of risk, factors forming risks and characteristics of risk results

Key words: *risk, uncertainty, forming, production expenses, cattle-breeding, classification.*

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.